

KONGRESI, SIMPOZIJI, DRUŠTVENO ŽIVLJENJE

350-letnica praznovanja Vestfalskega miru

Dne 24. oktobra 1998 so ob prisotnosti visokih državnih in monarhičnih predstavnikov držav podpisnic v Osnabrücku in Münstru slovesno praznovali 350-letnico podpisa sklenitve vestfalskega miru (Westfälische Friede). Mirovni dokument so takrat podpisali: v protestantskem mestu Osnabrück zastopnika rimskega cesarja nemške narodnosti Ferdinanda III. in predstavnik švedske kraljice Christine; v katoliškem mestu Münstru pa zastopniki francoskega kralja Ludvika XIV. ter predstavniki nemških deželnih knezov in državnih stanov.

V spomin na ta dogodek so pripravili obsežno razstavo *1648 – Vojna in mir v Evropi*. To je bila velika enciklopedična razstava v obeh mestih, ki se je ponašala s 1260 eksponati, izposojenih iz muzejev, cerkva in arhivov cele Evrope in obeh Amerik.¹

Z mirovnim dokumentom 1648 se je končala 30-letna vojna (1618–1648) v Evropi, ki se je odvijala med protestanti in katoliki, ter njihovimi zavezniki za versko in teritorialno nadvlado. Začetni spor med cesarjem in češkimi stanovi se je razvil v vojno med Habsburžani avstrijske in španske veje, papežem kot zastopnikom protireformacije in volilnim knezom Maksimiljanom Bavarskim kot predstavniki katoliške lige, proti protestantom, katerim je prišla na pomoč Danska. Nato je sledila intervencijska vojna Švedov proti nadvladi cesarstva na nemškem severu, nakar je v vojno vstopila še Francija, ki se je bala teritorialne vklinitve s strani Avstrije in Španije. Istočasno pa je potekala še osvobodilna vojna Nizozemske proti španski zasedbi.

Ta prva vsesplošna vojna v zgodnjem novem veku je pobrala domnevno kar 40% prebivalcev srednje Evrope ter opustošila veliko pokrajin in mest.

Po odcepitvi Portugalske od Španije leta 1640, kar je imelo za posledico gospodarsko oslabitev španske dežele, je katoliška aliansa uvidela, da iz te dolgoletne vojne ne more nihče iziti kot zmagovalec, ter zato privolila na pogajanja z nizozemskimi nasprotniki. Temu sklepu so sledila preliminarne pogajanja v Hamburgu, katere je vodil odlični diplomat Janez Vajkard pl. Auersperg, kjer so določili Osnabrück in Münster za mesti, kjer naj bi pogajanja potekala; istočasno so postavili tudi osnovna merila za oblikovanje mirovne pogodbe.

V obeh kongresnih mestih se je leta 1644 zbralo 176 pooblaščenih poslancev, ki so v diplomatskem tonu razpravljali o pogojih za sklenitev miru. Prvotno so se pogajalci ukvarjali s protokolarnimi normami, npr. določitev hierarhičnih mest med predstavniki, kako se bodo titulirali, kdo se prvi odkrije, kdo ima prednost pri sprejemih; takšne norme so še danes v rabi pri diplomatih. S svojimi sijajnimi nastopi, prazničnimi oblačili in kultiviranim obnašanjem, so poslanci hoteli poudariti dostojanstveno stopnjo svojega regenta, ter se trudili, da ga najbolj častljivo predstavljajo. Po določitvi teh protokolarnih norm so prešli na reševanje vsebinskih problemov. Delegacije niso nikoli zasedale skupno v plenumu, pogajali so se v majhnih skupinah in se zelo redko pogovarjali med seboj. Pogajanja so se pretežno odvijala preko posrednikov, ki so si izmenjevali pisana sporočila. Pogajanja so bila dolga in naporna. Ker so bili poslanci le posredovalci svojih vladarjev, sami niso mogli odločati in so bili brez polnomočja. Njihovo delovanje je bilo reducirano na izmenjavo depeš z doseženimi stališči, ki so jih potem pošiljali svojim suverenom v vpogled in odobritev. Tako so bili kurirji stalno na poti med Dunajem, Madridom, Parizom in Stockhol-

¹ Klaus Bußmann, Heinz Schilling (izd.), 1648 Krieg und Frieden in Europa, 26. Europaratsausstellung, Ausstellungskatalog, Münster – Osnabrück 1998.

mom. Čakanje na odgovore in nadaljnje inštrukcije je trajalo dolgo časa in zahtevalo veliko potrpljenja. Tako je pošta v Stockholm potovala dva tedna, v Madrid pa štiri tedne. Šele po treh letih je uspelo poštenu podjetju Thurn-Taxis bolje organizirati transport korespondence. Med temi dolgoročnimi pogajanjmi pa so boji potekali naprej in vsaka stran je upala, da si bo medtem na bojišču izborila boljšo pogajalsko pozicijo.

Po štirih letih je uspelo odposlancem skleniti mirovno pogodbo med cesarjem in Švedsko ter Francijo. Ta zgodovinski dokument je bil sklenjen 24. oktobra 1648.² Pred tem pa je bila že 15. maja 1648 sklenjena mirovna pogodba med španskim kraljem in Nizozemsko. Sklenitvi miru so sledili praznični dnevi z mašami in gledališkimi predstavami, ki so trajali do februarja 1649. 18. februarja 1649 so delegacije izmenjale ratificirane mirovne dokumente, temu je sledilo zaključno praznovanje z velikim ognjemetom, kot simbolom takratnega baročnega časa.

Mirovna pogodba je postala velik medijski dogodek. Natiskano je bilo veliko letakov *Instrumenta Pacis* v originalnem latinskem besedilu z nemškim prevodom. Raziskovalcem je do sedaj znanih kar 25 različnih letakov, ki so bili tiskani na nemškem govornem prostoru. Poleg teh letakov je bilo objavljeno veliko pesmi in drugih literarnih del na to tematiko in skovanih veliko novcev ter medalj. Naslikanih je bilo tudi mnogo slik portretov udeležencev in alegoričnih podob boginje miru.

Zbranim poslancem v Münstru in Osnabrücku, ki so delali za sklenitev miru je potrebno izraziti priznanje za njihovo vztrajnost, spretnost, modrost in iznajdljivost na kongresu, ki so končno le privedle do zaželenega uspeha – splošnega in stalnega miru. Podpisniki mirovne pogodbe so si priznali vsestransko enakopravnost treh religij (katoliške, protestantske, reformirane-kalvinistične) in se obvezali, da se bodo trudili za ohranitev miru, da bodo v bodoče konflikte reševali po mirni poti in da ne bodo več vodili verskih vojn. Določena je bila tudi delitev ozemlja in verskih pravic, ter okrepitev moči posameznih deželnih knezov. Cesar Ferdinand III. se je moral odpovedati svojemu vplivu nad določenimi teritoriji in drugim kompetencam na račun nastanka nove evropske državne skupnosti in novega ravnotežja med vodilnimi silami. Vestfalski mir markira zgodovinsko cezuro in predstavlja začetek novega mišljenja. S tem dokumentom je bil ustvarjen pravilnik norm, ki so postale osnovni temelj za nastanek suverenih držav in držav.

Ta zgodovinski dogodek je pomemben tudi za slovensko zgodovino, saj izhaja nekaj udeležencev v 30-letni vojni in pripravah za mir s Kranjske in Štajerske. Poslanika avstrijskega cesarja na mirovnih pogodbah v Osnabrücku sta bila grofa Janez Vajkard pl. Auersperg, katerega je kmalu zamenjal Janez Maksimilijan pl. Lamberg,³ ki je pogajanja vodil do kraja in je tudi prvi podpisnik vestfalskega miru.

Eckhard grof Auersperg, polkovnik konjeniškega regimeta, komornik nadvojvoda Leopolda Viljema, guvernerja Nizozemske in velikega mojstra nemškega reda, se je odlikoval leta 1646 v vojni s Francijo.⁴

Grof Valter Leslie, posestnik gradu Ptuj, se je udeleževal v vojni, leta 1634 je celo sodeloval pri umoru vojvode Wallensteina, kar mu je prineslo hitro napredovanje.⁵ Grof Leslie je bil kot član delegacije navzoč v Osnabrücku.⁶

² Papeški nuncij Fabio Chigi (po vrnitvi iz Münstra je ta učeni humanist postal papež Aleksander VII.) je deloval kot mediator pacis pri več kot 800 konferencah, vendar le med katoliškimi silami, mediatorsko vlogo med protestanti pa je prepustil svojemu pomočniku Benečanu Alviseju Cantariniju. Njuna vloga je bila vzpodbujanje pripravljenosti k miru in obramba cerkvenih in verskih pravic. Kot mediatorja sta bila zasluzna, da je sploh prišlo do zaključka mirovne pogodbe. Kot diplomat kurije pa je bil Chigi neuspešen, ker mu ni uspelo preprečiti sekularizacije osmih nemških škofij in razpada srednjeveških cerkvenih in verskih norm. Zato iz razočaranja in bridkosti, ker je po njegovem mnenju katoliška cerkev preveč izgubila na moči in vplivu, ni hotel podpisati mirovne pogodbe.

³ Herta Hageneder, *Diarium Lamberg 1645–1649*, Münster 1986. Dnevnik Lamberga vsebuje okvirne, splošne podatke o pripravah in potovanju v Osnabrück in nazaj, ter zapiske o bivanju v Osnabrücku in Münstru, ki so le formalnega značaja. Stereotipno vnaša dnevno podatke o obiskih pri znanih ljudeh, srečanja z diplomati, cerkvenimi dostojanstveniki in notice o vremenu, nikoli pa ne omenja vsebin razgovorov in korespondence.

⁴ Milena Uršič, Jožef Kalasanc Erberg in njegov poskus osnutka za literarno zgodovino Kranjske, Ljubljana 1975, str. 110.

⁵ Srečanje z Jutrovim na ptujskem gradu, Razstavni katalog, Pokrajinski muzej Ptuj, Ptuj 1992, str. 113.

⁶ Lamberg omenja v svojem dnevniku obiske pri družini Leslie v Osnabrücku. Glej op.3.

Janez Vajkard pl. Auersperg (1615–1677) izhaja iz stare kranjske plemiške rodbine, rojen v Žužemberku staršem Dietrichu in grofici Sidoniji Galler pl. Graffenweg. On in njegova brata so bili deležni dobre latinske vzgoje v Ljubljani; okoli 1630 je bil poslan v jezuitski kolegij v München z namero, da se pripravi na diplomatsko kariero. Temeljito pripravljen za državno službo z znanjem latinščine, italijanščine in španščine je leta 1637 stopil v cesarsko službo. S svojim znanjem in vedenjem si je kmalu pridobil zaupanje mladega cesarja Ferdinanda III. in njegovih svetovalcev, posebno se je priljubil španskim predstavnikom na dvoru. Bil je zelo sposoben diplomat in visoka osebnost na cesarjevem dvoru. Kasnejšemu rimskemu kralju Ferdinandu IV. je služil kot visoki dvorni učitelj, od leta 1655 je bil prvi tajni svétnik, državni minister in svetovalec cesarja Ferdinanda III. (1637–1657) ter svetovalec cesarja Leopolda I. (1658–1705). Kot diplomat je bil 1641 poslan na razgovore v Hamburg, leta 1643 pa kot zastopnik rimskega cesarja Ferdinanda III. v Osnabrück. Za zasluge pri opravljanju visokih državnih funkcij je bil leta 1653 povzdignjen v državnega kneza, leto kasneje je dobil v fevd šlezjski Münsterberg in Frankenstein, kar mu je prineslo naziv vojvode obeh fevdov. Španski kralj Filip IV. mu je podelil tudi visoko odlikovanje – vitez zlatega runa.⁷ Kot prvi minister je sklenil leta 1668 tajno pogodbo s Francijo o delitvi Španije. Auersperg je imel zaradi svojega častihlepnega in občutljivega značaja vedno več nasprotnikov na dvoru, posebno po smrti svojega varovanca Ferdinanda IV. leta 1654, ter je zato želel leta 1667 postati kardinal. V tej zvezi je prosil odposlanca Gremontilla, da bi francoski kralj Ludvik XIV. posredoval pri papežu za njegovo kandidaturo za kardinala. V zameno bi on pomagal francoskemu kralju pri mirovni poravnavi glede delitve španske dediščine.

Kneza Lobkowitz in Auersperg sta vodila avstrijsko politiko, obenem pa sta si bila rivala. Cesar Leopold I. se ni mogel odreči nobenemu, z Lobkowitzem ga je vezala prijateljska naklonjenost, brez Auersperga pa zaradi njegovih velikih izkušenj in političnega znanja ni mogel shajati. Papež je pri izbiri kardinala odločil samovoljno, cesar ni bil vpleten v izbiro, kar je na dunajskem dvoru povzročilo veliko nezadovoljstvo, predvsem pri Auerspergu, ki je celo zahteval, da se papežev nuncij izžene z dvora. Rimski kurija ga je imela za glavnega hujskača proti Rimu in začela še sama spletkariti proti njemu. Kmalu za tem so Španci izvedeli za njegovo sodelovanje s Francijo in poslali kurirja na Dunaj s pritožbo zoper Auersperga. Ta pritožba in Auerspergovo prosjačenje pri francoskem kralju za posredovanje pri papežu za kardinalsko mesto, je izzvalo pri cesarju in njegovih svetovalcih, Lobkowitzu, Lambergu in Hoherju veliko nezadovoljstvo. Zato so sklenili, da Auersperga politično žrtvujejo, da ga odpustijo iz službe in izženejo z dvora v Wels. Knez Auersperg je leta 1669 izgubil politično igro, glavni vzrok za njegov padec, kot je sam pravilno ocenil, pa je bila tajna delilna pogodba glede Španije, ki jo je izdelal s Francozi. Cesarjeva politična kalkulacija je zahtevala, da mora Auersperg zapustiti politični oder, zato je bil suspendiran s prepovedjo, da ne sme voditi nobene politične korespondence. V javnosti so razširili novico, da je vzrok padca le Auerspergovo hlepenje po kardinalskem klobuku. Ker tega namena ni opustil, ter vodil korespondenco z vplivnimi ljudmi, kljub izrecni prepovedi cesarja, je cesar 1670 umaknil nominacijo za kardinala, istočasno pa mu tudi ustavil plačilo penzije. Vse prošnje Auersperga in njegovega brata Volfa Engelberta pri cesarju za razjasnitev zadeve in za vrnitev na dvor so bile neuspešne. Edino, kar mu je uspelo, je bilo dovoljenje, da se iz Welsa, kraja eksila, lahko preseli na rodno Kranjsko. Auersperg je ostal lastnik vseh svojih posesti in tudi njegovi otroci (tri hčerke, trije sinovi) niso utrpeli nobene ovire pri svojih karierah.⁸

Po smrti svojega brata Volfa Engelberta pl. Auersperga (1610–1673),⁹ kranjskega deželnega glavarja, postane Janez Vajkard leta 1673 dedič njegovega premoženja, dvorca v Ljubljani in grofijskih posesti Kočevje in Žužemberk, kjer leta 1677 umre. Knez Janez Vajkard pl. Auersperg je bil eden najuglednejših in sposobnih državnikov svojega časa, s to oceno so se strinjali prijatelji in tudi njegovi sovražniki. S svojim političnim delovanjem je dvignil ugled cesarjev Ferdinanda III. in Leopolda I. in po njegovi zaslugi je habsburški avstrijski dvor ostal še nekaj časa vodilna sila v Evropi. Njegovo bogato življenje je bilo

⁷ Allgemeine deutsche Biographie, Bd. 17, Berlin 1969, str. 589; Slovenski biografski leksikon, zv. 1, Ljubljana 1923/32, str. 19 sl.

⁸ Grete Mecenseffy, Im Dienste dreier Habsburger, Leben und Wirken des Fürsten Johann Weichard Auersperg (1615–1677), Wien 1938.

⁹ Milena Uršič, o.c., str. 193. Portreti Auerspergov in Lamberga so viseli z ostalimi portreti znamenitih Kranjcev v Dolski graščini Erbergovih. V 19. stoletju so prešli v cesarjevo privatno knjižnico na Dunaju.

polno delovne vneme, znanja, moči in časti, povezano z železno voljo, živel je po motu znanje je moč. Njegov nagon po visokih službenih mestih, časteh, moči in sijaju, ga je oviral, da ni bil ljubezniv in prijazen v občevanju z ljudmi. Bil je direkten, svojih misli ni mogel prikriti in tudi njegovo strmenje po kardinalskem mestu je smatral le kot nagrado za svoje zaslužno vodenje politike v hiši Habsburg.

Kneza Auersperga, tega kompetetnega diplomata, ki se je mudil od avgusta 1643 v Osnabrücku kot zastopnik cesarjeve delegacije na pripravah za sklenitev mirovne pogodbe, je odpoklical cesar septembra 1644 nazaj na dvor, kjer je prevzel funkcijo dvornega vzgojitelja kasnejšega kralja Ferdinanda IV. Na njegovo mesto je prišel Janez Maksimilijan pl. Lamberg (1608–1682), ki je bil povprečen diplomat, drugače pa pravi baročni predstavnik te dobe, popolni plemič – cortegiano, ki se je strogo držal cesarskih navodil in norm španskega dvornega ceremoniala. Kot vdan in priden podanik je bil molčeč človek, ki se je trudil ostati izven dvornih intrig. Zato ga je cesar zelo cenil, ga imenoval za svojega prvega ministra (1675–1682), ga nagradil z visokimi funkcijami in ga s tem naredil za enega od najvplivnejših državnih uradnikov tistega časa na Dunaju.

Janez Maksimilijan Lamberg (1608–1682), svobodni gospod Ortneka je izhajal iz stare kranjske plemiške družine.¹⁰ Njegov oče Jurij Žiga pl. Lamberg se je leta 1579 preselil na posesti v Zgornji in Spodnji Avstriji in postal deželni glavar Spodnje Avstrije. Kasneje je postal višji ceremonijalni mojster cesarice Ane. Po vzoru takratne vzgojne šolske norme za plemiče je šel na kavalirsko pot, ki ga je vodila v Italijo, Španijo in Francijo. Leta 1628 je imatrikuliran na univerzi Siena, leto kasneje pa v Peruggi. Po vrnitvi je stopil v službo na dvoru. Bil je poslanec na državnem zboru v Regensburgu. 1641 je bil povzdignjen v državnega grofa ter postal 1643 polnomočni cesarjev minister in odpotoval v Osnabrück. V letih 1653–1660 je bil poslanik v Španiji, kjer je prejel od španskega kralja Filipa visoko odlikovanje – postal je vitez zlatega runa. Leta 1661 je postal Lamberg deželni komornik v nadvojvodini Avstriji, 1662 pa se je ta funkcija razširila še na Kranjsko deželo s Slovensko marko.¹¹ Grof Lamberg je na mirovnem kongresu kot cesarjev zastopnik posredoval od 1644 do 1649.

Predno je Lamberg zapustil Vestfalijo, se je meseca marca 1649 podal z družino in majhnim spremstvom na Nizozemsko, kjer si je ogledal znamenita mesta kot sta Amsterdam in Antwerpen. Po vrnitvi z Nizozemske je 13. aprila zapustil Münster in odpotoval v Nürnberg, kjer se je pogajal o pogojih za uresničitev sklepov mirovne pogodbe. Junija 1649 je prispel na Dunaj, kjer se je končala njegova najpomembnejša misija. Bil je podpisnik *Instrumentum pacis Osnabrugense*, katerega je 15. junija 1649 v privatni avdienci izročil cesarju Ferdinandu III. in ki se še danes nahaja v Hišnem, dvornem in državnem arhivu na Dunaju.

V Nürnbergu so maja 1649 sklicali veliko mirovno izvršilno zasedanje (*Exekutionstag*), kjer naj bi razpravljali o odprtih vprašanjih mirovne pogodbe iz Osnabrucka in Münstra. Največji problem je bil dogovor vojaških poveljnikov različnih vojsk o njihovi razpustitvi in odhodu vojnih čet s posameznih teritorijev. Rezultate tega zasedanja so objavili z dvema dekretoma v letu 1649 in 1650.

Julija 1650 je cesarjev feldmaršal Ottavio Piccolomini (1599–1656) v Nürnbergu priredil zaključno slavnostno praznovanje miru v obliki alegoričnega gradu z ognjemeti, kar je predstavljalo višek večerne mirovne proslave in pomenilo istočasno pravi zaključek mirovnih pogajanj iz Osnabrucka in Münstra. Temu so sledile slavnostne pojedine in praznovanja. V spomin na te dogodke je bila v prostorih Germanisches Nationalmuseum v Nürnbergu od 2. 4. do 16. 8. 1998 odprta razstava *Von teuscher Not zu höfischer Pracht 1648–1701*.¹²

Majda Oražem

¹⁰ Kako imenitna je bila rodbina Lambergov priča tudi Valvasorjevo delo: Topografija lamberških gradov, izdana 1679. v Bogenšperku. Ta topografija prikazuje 28 gradov, trdnjav in gospostev grofov Lamberških na Kranjskem z latinskim posvetilom in anagramom cesarskemu tajnemu svétniku grofu Janezu Maksimilijanu Lambergu. Branko Reisp, Janez Vajkard Valvasor, Ljubljana 1983, str. 123. Ta topografija je zelo redka, ohranjena je le v petih primerkih: Narodni muzej Ljubljana, NUK Ljubljana, Royal Society Library London, Narodni muzej Praga, Metropolitana Zagreb. Gl. Majda Oražem-Stele, Valvasorjev zbornik, Ljubljana 1989.

¹¹ Gl. op.7.

¹² G. U. Großmann (Hg.), Von teuscher Not zu höfischer Pracht 1648–1701, Ausstellungskatalog des Germanischen National-museum, Nürnberg 1998.